Rigó Márta

Kína puha hatalmáról (soft power), annak felhasználási lehetőségeiről és korlátairól

A kínai külpolitikát sokan és sokféleképpen próbálják értelmezni és bemutatni. Legtöbben a nemzetközi politikaelmélet realista iskolájának szellemében az államok közötti kapcsolatokban továbbra is hard powert (kemény hatalom) veszik alapul, amely szerint a gazdasági és katonai erő dominál az államok világában, és csekély figyelmet fordítanak a soft power szerepére.

2012. november 8-án Dominik Mierzejewski, a Łódź-i Egyetem Kelet-Ázsia Tanszékének tanára előadást tartott a Budapesti Corvinus Egyetemen. A Kínai Népköztársaság külpolitikájának retorikájáról szóló előadás arra inspirált, hogy ne csak a tartalmát ismertessem, hanem a számomra felvetődött új kérdéseket is megfogalmazzam, és kapcsoljam hozzá az észrevételeimet.

*

A puha és kemény hatalom kifejezések – mint ismeretes – Joseph Nye amerikai politikatudós nevéhez fűződnek, aki így fogalmaz: „a puha hatalom azon képesség, hogy kényszer vagy kifizetések helyett inkább a vonzódás kialakításával érjük el céljainkat. Amikor rábírsz másokat arra, hogy azt akarják, amit magad is akarsz, nem kell annyit költened jutalmakra és büntetésekre annak érdekében, hogy mások irányodba elmozduljanak. A kemény hatalom egy ország katonai és gazdasági erejéből fakadó kényszerítő ereje. A puha hatalom egy ország kultúrája, politikai eszméi és stratégiáiból fakadó vonzó mivolta.” (Nye, Joseph S.: *The Decline of Americas Soft Power.* In: *Political Science Quarterly,* 2004/2: 256.)

Herbert Irving Schiller amerikai média kritikus, szociológus és író, aki a világ kulturális életére gyakorolt amerikai dominanciát elemezi írásaiban, lényegében amerikai kulturális imperializmusról beszél. Az imperializmus ezen változatában az Egyesült Államok nem használ katonai erőt, vagyis fegyver nélküli hódításról beszélhetünk. Ez az imperializmus az erő puha elemeivel, egyebek mellett a médiával, márkás árucikkekkel éri el a politikai és gazdasági ellenőrzést és dominanciát a különböző régiókban. Az egyetemes értékek hirdetésével, a demokratikus jogok és normák követelésével megtéveszti a társadalmakat, egy globális tudat kialakításával az embereket elválasztja kulturális gyökereiktől. Célpontban a fiatalok állnak, akik az amerikai termékeket a modernséggel kapcsolják egybe. Hozzájárul ez egyrészről az amerikai exporttermékek behozatalának igényléséhez, másrészről az új generációban egy Amerika-barát réteg nevelődik föl. Ezek az eszközök és lépések sokkal hatékonyabbak, célravezetőbbek és kevésbé direktek, mint az erőszakos hard power alkalmazása. A régi imperializmustól az is egy megkülönböztető jegy, hogy nemcsak az uralkodó osztályhoz, az elithez akar szólni, hanem a társadalom alsó rétegeihez, alulról építkezik, mivel a felülről jövő kényszer ellenállást válthatna ki.

Az amerikai dominanciával szemben természetesen világszerte különböző fajta és erejű fellépések és ellenállások alakultak ki. Példaként Franciaországot, Kanadát, Kínát, Iránt és Szingapúrt emelhetném ki.

A soft power Kína szempontjából is kiemelt fontossággal bír. (1) A kínai gondolkodás régi, szerves része a yin és a yang, mármint a férfi és a nő, a kemény és puha egymás egymáshoz való viszonya, amelyek a kínai felfogásban egymás kiegészítői és csak együtt tudnak egy egységet alkotni. Peking számára természetes és logikus, hogy a politikai és a katonai erő mellé az egyensúly megteremtéséhez szükség van a soft power adta lehetőségek kiaknázására is. (2) Kína sajátossága, hogy az ország nagy kulturális háttérrel, örökséggel rendelkezik, amelynek a visszaállítása elsőrendű feladat, hogy Kína újra elfoglalhassa az őt megillető helyet a világban. (3) Az ezredforduló óta Kína gyorsütemű gazdasági növekedése nyomán több állam Kínával kapcsolatos retorikájában negatív beállításban, „sárga fenyegetésként" jelenik meg az ország, ennek ellensúlyozására és a pozitív országimázs felépítéséhez is szükség van a soft power igénybevételére.

A külső negatív kritikákra válaszul jelent meg a kínai külpolitikai retorikában a „béke és fejlődés" szlogen, ami a Kelet és a Nyugat közötti békét és az Észak és Dél közötti fejlődést szimbolizálja. 2003-tól a „békés felemelkedés" szlogennel Peking azt kívánta hangsúlyozni, hogy gazdasági növekedése mindenki számára hasznot hoz. Manapság azonban mindkét szlogen hátrább szorult, helyettük a „harmonikus világ" került előtérbe, amely Kínát mint a fejlődő világ növekedésében érdekelt hatalmat állítja a központba, alapot teremtve ezzel a kínai befektetések számára a világnak ebben a szektorában.

Pekingnek az Egyesült Államokkal kapcsolatos retorikáját nézve elmondható, hogy a Teng Hsziao-ping féle reformok megkezdése és a külpolitikai nyitás doktrínájának meghirdetése után Kína az amerikaiakra mint „nagyszerű emberekre" tekintett, amely részben a Reagan-kormányzat idején nyújtott amerikai pénzügyi segítségnek volt köszönhető. Az ezt követő amerikai adminisztrációk felemás hozzáállást tanúsítottak Peking iránt, azonban manapság a „stratégiai partnerek" kifejezés írja le legjobban kettőjük kapcsolatát. Ez azt sugallja, hogy a közös alap megkeresése alatt visszafogják az egymás közötti különbségek kiemelését, mivel mindketten rájöttek, hogy a világ békéjének fenntartásához stabil kínai–amerikai kapcsolatok szükségesek.

Peking a különböző válság és konfliktus helyzetekben eltérő szófordulatokat használ, de vannak visszatérő elemek, mint a „hanran", amit a 2006-os észak-koreai kísérleti nukleáris robbantás kapcsán, vagy a 2000-es Senkaku-szigetek-i (Diaoyu-szigetek) robbantás után használtak, amelynek jelentése, hogy a cselekmények kínai érdekeket sértenek. A második szókapcsolat, amelyet a koreai háború alatt, vagy az 1999-es tajvani elnök az Egyesült Államokba való utazásakor használtak a kommentárok a „xuan ya le ma", vagyis állítsd meg a lovat a szakadék előtt.

A Kínai Népköztársaság az utóbbi időben a maga külpolitikájáról a fenyegetés helyett az „odafigyelő diplomácia" képét igyekszik kialakítani – Kínát felelősségteljes nagyhatalomként (responsible great power) törekszik bemutatni a nemzetközi porondon, miközben az elhúzódott iraki és afganisztáni háborúk aláásták az Egyesült Államok nemzetközi hírnevét. Az így megnyíló tért próbálja Peking betölteni olyan exportképes kínai termékekkel is, mint a konfuciusi eszmék, a zöld tea és Jackie Chan. Peking a puha erőben rejlő lehetőségek kiaknázásával igyekszik megteremteni globális legitimitását, anélkül, hogy az állam jelentős belpolitikai változtatásokon menne keresztül. Egyfajta tükörként is kíván funkcionálni

Washingtonnal szemben: a harciassággal, szankciókkal és az arroganciával szemben a kínai béke, az államok szuverenitásának védelme, kötelezettségmentesség áll. A soft power felhasználása növeli a kínai politika hitelességét, erősíti az állam tekintélyét és fokozza az együttműködést Peking irányába.

Az Egyesült Államokban Uncle Sam az, aki az amerikai ideológiát és kultúrát megjeleníti. Kínában Konfucius mellett Cseng Ho, aki már Kolumbusz előtt hét tengeri hajóutat hajtott végre az 1400-as évek elején, és utazásai során a Föld különböző pontjaira jutatta el a kínai selymet és porcelánt. Az ő alakjában jelenik meg Peking, mint olyan erő, aki a régió összes népének hasznot szállít.

Kína kulturális vonzereje több tényezőre vezethető vissza. Az elképesztő gazdasági növekedés struktúráját és mechanizmusát több állam már modellként használja.

A kínai soft power másik fontos eleme a harmincmillió fős kínai szórványnépesség a Dél-kínai-tenger mentén, amely a kínai kultúra magjainak tekinthető a térségben.

A pozitív kínai országimázs kialakításának folyamata 1994-ben kezdődött el, Franciaországban a kínai kultúra évével. Azóta egyre több kínai minisztérium foglalkozik a kínai kultúra külföldi terjesztésével, ami mára a diplomácia szerves részévé vált. Intézményesített, folyamatosan működő formában is megjelent a kínai hagyományok és viselkedési formák megismertetése és terjesztése törekvés világméretekben, mégpedig a Konfucius Intézetek nyelvtanulási programjaival, vagy előadásaival. Ezek segítségével Kína kultúrája piacképes exporttá vált. A Konfucius Intézetek számának növelése mellett Peking egy ambiciózusabb tervet is dédelget: a világ nagy részén elérhetővé kívánja tenni a CCTV 9-et (Kína angol nyelvű televízió csatornáját), oly annyira, hogy az a CNN-nel vetélkedhessen.

A valódi áttörést azonban nem a szóban forgó intézmények felállítása hozta el Peking számára, hanem a 2008-as Olimpiai Játékok sikeres megrendezése. Az egész világ Kínára figyelt, hogy képes lesz-e megfelelő feltételeket biztosítani, megépíteni a hiányzó stadionokat és megbirkózni a szmoggal, amely még az utolsó hónapokban is fenyegette az Olimpiát. A várakozásokkal ellentétben mindennel sikerült időben elkészülni. Bátran mondhatjuk, hogy a világ szemében a Kínáról alkotott kép megváltozott, pozitív irányt vett.

Mindezek ellenére kérdésként vetődik fel. Így például az, hogy tud-e a kínai nyelv kellő vonzerővel megjelenni a fiatalok számára, hogy hasonló folyamatot indítson el, mint az Egyesült Államok az angol nyelv kapcsán? Továbbá Kína a Lenovo számítástechnikai cégen kívül még nem rendelkezik olyan világmárkával, amely vetekedni tudna bármelyik nyugati társával. S ez nemcsak a high-tech iparágban jellemző, hanem akár ruházati vagy autóipar terén is. A kínai soft power sikeréhez mindezekre nagy szükséges lenne, hiszen ezek nélkül csak közvetlen úton tudják a világ lakosságát megszólítani, pedig a „rejtett mód” sokkal célravezetőbb lehetne.